

Ольга Горіна,
доцент кафедри психології та педагогіки,
кандидат педагогічних наук
Аліна Вострова, Анжеліка Комар,
здобувачі вищої освіти
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У зв'язку з війною в Україні набувають актуальності теми, пов'язані з ідентичністю, національно-правовою культурою, мовою, історією України, територіальною цілісністю, збереженням державності. Оскільки війна триває майже 2 роки, її вплив на суспільство стає дедалі більшим. Викликані війною, актуальними стають психологічні стани, пов'язані з такими психотравмуючими подіями, як горе втрати від смерті чи розлуки, психічні травми від надзвичайних подій, які знищують життєві цінності, повністю перевертають звичне життя людини.

Тому сьогодні державна безпекова політика України спрямована на зміцнення суверенітету, збереження територіальної цілісності та недоторканності, підвищення обороноздатності, а також забезпечення національно-культурної ідентичності як складової національної стійкості та майбутнього української нації. В основі як інформаційної війни, так і з першого дня повномасштабного вторгнення російської держави-агресора в Україну надзвичайно вразливою залишається українська мова, яка символізує українську державність.

Проте незважаючи на використання мовного аспекту в гібридній війні проти України, останні роки не призвели до істотних змін у мовній політиці країни. З початком російської агресії розпочалася кампанія з маргіналізації мовного питання, і в деяких випадках російська мова стала більш прийнятною в сфері державного (включаючи військове) управління та в громадській сфері. Така ситуація щодо державної мови, яка є важливою складовою конституційного ладу, свідчить про недостатню завершеність процесу становлення української держави в роки незалежності і про постійну недооцінку загрози для національної безпеки України.

Питання переосмислення мовної політики держави, особливо в умовах російської агресії, породило численні дискусії та публікації. Ця тема привертала увагу істориків, соціологів, журналістів та публіцистів, тоді як політики рідко звертали увагу на мовне питання в контексті національної безпеки. Певну увагу в своїх дослідженнях та публікаціях політичному і безпековому питанню важливості мови приділили такі видатні фахівці як доктор філологічних наук, професор Л. Масенко, громадські діячі та

публіцисти А. Смолій, М. Степико, І. Корж, Т. Марусик, С. Оснач та інші.

У багатьох визначеннях нації мовний аспект виявляється як ключовий та займає вагому позицію разом із національною самосвідомістю, яка проявляється через відношення до мови. Сучасні соціологічні дослідження, проведені в провідних країнах світу, свідчать, що мова переважно визначає представника нації. Таким чином, сьогодні саме мова виступає головною ознакою національної ідентичності, об'єднує людей в одну націю і є основним чинником у процесі формування нації [1].

Як відзначає Я.Ісаєвич, «розуміння культури неможливе без вивчення її мовного коду, ролі мови як форми самовираження культури і засобу її формування. Саме мова, будучи одним з основних елементів культурного життя, окреслює етнічну приналежність носіїв культури і, тим самим, стає важливим чинником етнонаціонального розвитку. Оскільки в мові відображаються процеси формування культури, її соціальні різновиди і міжнародні зв'язки, мовний матеріал є незамінним джерелом для вивчення культурного розвитку, особливо для ранніх стадій, пов'язаних з формуванням народу та його мови» [2].

Дослідник вважає, що «значення мови в дослідженні історії культури пояснюється і наявністю глибинних подібностей в структурі та засадах функціонування культури й мови. Культура функціонує як знакова система; сукупність символів і значень, що допомагають людям орієнтуватися в світі, передають досвід від одного покоління до іншого. Але й сама мова теж є знаковою системою, і теж виконує функції кодування інформації з метою її нагромадження, поширення в просторі й передачі наступним поколінням. З певної точки зору культура ширше поняття, ніж мова, тому розвиток культури включає як складову частину стан мови. В іншому розумінні мовна система є загальнішою категорією, оскільки осмислення будь-яких явищ і процесів, в тому числі процесів культури та її історії, неможливе поза мовою і мисленням, яке нерозривно пов'язане з мовою й існує, в основному, в мовній формі» [2].

Виховання культури мови – це розвиток чуття мови у процесі пізнання найкращих художньо-естетичних зразків мови, засвоєння мовно-культурних традицій народу. Культура мови передбачає високий рівень національно-мовної свідомості індивідів, їх дбайливе ставлення до рідного слова, усвідомлення його значення для розвитку інтелектуальної та емоційно-культурної нації.

Національна мова визнається провідним аспектом національної ідентичності, таким же важливим, як і територія, історична спадщина, культурні традиції, особливості менталітету та інше. Вона об'єднує націю, підвищує її самосвідомість і підкреслює її відмінність та самостійність від інших націй. З іншого боку, використання чужої мови завжди слугувало інструментом асиміляції, спрямованим на злиття та навіть повне знищення національної самоідентифікації підкореного народу та сприяло його ідентифікації з нацією-завойовником. Асимільований народ втрачав свої

амбіції щодо створення власної держави, тим самим губив мотивацію боротьби за незалежність і сприяв будівництву іншої держави.

На думку М. Степико, «парадигма «мова – національна ідентичність» є історичним конструктом, який великою мірою зумовлює поділ світу на держави-нації» [4]. У той же час український письменник Ю. Андрухович наголошує, що «багато українців визначаються з власною ідентичністю й обирають її ознаки наче зі своєрідного меню. Чимало беруть із нього синьожовту символіку, тризуб, гімн. Але це все лише зовнішні ознаки українства. Внутрішня ознака – це мова» [5].

Обмежене використання національної мови в межах національної держави свідчить про обмежену ступінь національної самостійності, недостатню визвольну ініціативу від колоніальної залежності та культурну несамостійність. Превалювання іноземної мови (мови колишніх колонізаторів, окупантів або сучасних мігрантів) у певних регіонах національної держави створює загрозу її територіальній цілісності, оскільки інша мова сприяє формуванню інших культурних та духовних традицій, цінностей і інтересів, які не завжди збігаються з інтересами місцевої нації та створеної нею держави [4].

Таким чином, як правильно відзначає М. Степико, головним завданням у зміцненні національної ідентичності та консолідації української нації є мовна, культурна та ціннісна українізація суспільства. У цьому контексті вирішальним є подолання конкуренції між російською та українською ідентичностями на території України. Втрата української ідентичності створює численні загрози для національної безпеки країни: вона сприяє сепаратизму, активізує ідеї федералізації і підштовхує сусідні держави до спроб побудови своїх національних автономій в Україні [4].

Аналіз використання декількох державних (офіційних) мов у деяких країнах світу показує проблемні аспекти такого підходу. Історик Сеймур Ліпсет визначив це як "історії двомовних і двокультурних суспільств, які відмовилися від асиміляції, – це історії хаосу, конфліктів і трагедій. Приклади таких країн, як Бельгія, Малайзія та Ліван, свідчать про кризу національного життя, коли меншини вимагають автономії, навіть незалежності. Пакистан і Кіпр розділилися, Нігерія стикалася з етнічними конфліктами, Франція має внутрішні проблеми з басками, бретонцями і корсиканцями".

Тож твердження деяких політиків про "можливість існування одного народу з двома мовами" може бути сприйнято як необачність або навмисна антиукраїнська діяльність. Тому, доки в державі існують різні культурно-мовні традиції, існує потенціал для дестабілізації. Основна мета значної підтримки Російською Федерацією російської мови в Україні полягає в збереженні дестабілізуючого чинника в українському суспільстві і можливості надалі використовувати карту з проблемами російськомовних громадян та їх захистом. Тому, поки Україна буде підтримувати двомовність, вона залишатиметься об'єктом впливу та агресії з боку Росії [6].

Головною особливістю сучасної вищої школи є її особиста зорієнтованість молодих людей та студентоцентризм. Вищий навчальний заклад покликаний формувати нову генерацію української інтелігенції – грамотну, всебічно розвинену, творчу і відповідальну за себе і свої дії, здатну активно спрямовувати набуті знання й уміння на подальший розвиток незалежної Української держави. Це може бути досягнуто через:

- виховання в процесі фахової підготовки;
- збагачення естетичного досвіду;
- формування «Я-концепції»;
- пропаганду здорового способу життя;
- залучення до суспільно корисних справ;
- формування національної свідомості через збереження історичної пам'яті.

Війна змусила не тільки студентську молодь переосмислити життєві цінності та життя в цілому. Зараз для більшості населення головною цінністю і скарбом є життя, сім'я, рідні та близькі, матеріальні цінності, рідне житло. Збільшилася безмежна повага до Збройних Сил України та Президента України як у державі, так і за межами нашої України. Усвідомлення національних багатства української землі, надр, водних, природних ресурсів, засіяних соняшникових та хлібних полів стали символами єдності нації. Україну підтримує та пишається весь цивілізований світ. Єдність української нації – головна цінність українського народу [7].

Підсумовуючи вищевикладене, важливо зазначити, що державна мова виступає сильним фактором з погляду національної безпеки, і її основними виявами є закріплення єдиної національної ідентичності та об'єднання українського суспільства на основі єдиного мовно-культурного простору. Вона сприяє усвідомленню національної гідності, незалежності та самодостатності нації-держави, підвищує патріотизм і обмежує можливість негативних інформаційно-культурних впливів з боку "руського мира". Відсутність ефективних юридичних механізмів для підтримки української мови як державної гальмує розвиток української національної державності і заважає соціальному партнерству та національній єдності українського суспільства.

1. Мова: наріжний камінь ідентичності нації. URL: <https://zbruc.eu/node/61909>.

2. Ісаєвич Я.Д. Мовний код культури. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/28172203.html>.

3. Україна давня і нова. Львів, 1996.

4. Степико М. Загальноукраїнська ідентичність – головний об'єкт гібридної війни
Серія: Право, 2018 р., №3 (61). Аналітична записка.
URL:<http://www.niss.gov.ua/articles/2854>.

5. Андрухович Ю. Країна. 2017. № 36(389), 21 вересня. С. 3.

6. Каспрук В. Мова для українця – це персональна ділянка кордону самоідентифікації української нації. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/28172203.html>.

7. Горіна О.Т. Особистісна самооцінка студентської молоді як критерій

психологічної безпеки в умовах війни. *Науково-практичний семінар «Психологічна організація внутрішнього світу людини: теорія та практика.* ДДУВС. 04.10.23.

8. Чижевський Д. П. О. Куліш – український філософ серця. Філософські твори. В 4-х т. Київ : Смолоскип, 2005.

Єгор Гречишкін
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ СІМ'Ї, ОСВІТИ ТА МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

В умовах глобалізації і доступності різноманітного інформаційного контенту вплив національного ідентитету стає складнішим. Розуміння того, як саме сім'я, освіта та медіа формують національну свідомість, допомагає зберегти і розвивати культурну спадщину. Розгляд цієї теми є доречним і актуальним, оскільки вона відображає важливий аспект сучасного суспільства і сприяє кращому розумінню та управлінню процесами формування національної свідомості дітей та молоді.

Національна свідомість – це ключовий елемент ідентичності кожної нації, і вона починає формуватися з дитячих років. Діти та молодь відіграють важливу роль у процесі створення та збереження культурних, історичних та соціальних цінностей свого народу. Однак ця національна свідомість не виникає сама собою, а визначається різними чинниками, що впливають на молоде покоління.

Сьогодні це питання є актуальним, враховуючи такі чинники як:

1) глобалізація та культурний розвиток. Зараз діти та молодь стикаються з різноманітними культурними впливами з усього світу завдяки медіа та глобальним комунікаціям; формування національної свідомості стає важливим для збереження унікальності культур та ідентичності;

2) соціальні конфлікти; різниця в національній свідомості може призвести до соціальних конфліктів та деградації суспільства; формування єдиного національного мислення може сприяти єдності та розумінню;

3) майбутнє країни – молодь є майбутнім суспільства та лідерами